

4. Hamilton D., McKechnie, J., Edgerton, E., Wilson, C. (2021). *Immersive Virtual Reality as A Pedagogical Tool in Education: a Systematic Literature Review of Quantitative Learning Outcomes and Experimental Design*. *Journal of Computers in Education*, 8, 1-32.

5. Gorvic U.M.(1994). *Zachem nuzhny komp`ytery v doskolnyh uchrezhdeniyah?* *Zhurnal Informatika i obrazovanie*, 3, 63-72.

6. UNESCO, *International Commission on the Futures of Education*, “Education in a post COVID-19 world: Nine ideas for action”, 2020, available at <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373717/PDF/373717eng.pdf.multi>. Website UNESCO COVID-19 Educational Disruption and Response – URL: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> (дата обращения: 21.05.2020)).

7. Website UNESCO COVID-19 Educational Disruption and Response – URL: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> (дата обращения: 21.05.2020)).

8. Heckman, J. (2010). *In early childhood education, Quality really matters*. *Washington Post*, 39-51.

9. Morgan H. (2019). *Does High-Quality Preschool Benefit Children? What the Research Shows*. *Education Science*, 9, 19-28.

10. Bachurina L.A., Yarchikova N.V. (2016). *Model` IKT kompetentnosti pedagoga*. *Zhurnal Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo tehnikeskogo universiteta*, 2, 102-104.

МРНТИ: 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/2022-2.1728-5496.38>

А.А. Амирова¹, Р.К. Измагамбетова^{2*}

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

²Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІН ӨЗІ БАҒАЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Елімізде жаһандық мәселелерге жауап бере алатындай деңгейде мектептердің басшылыққа алатын білім беру бағдарламасындағы ұлттық стандарттарға, оқулықтар, оқыту технологиялары мен әдістеріне, бағалауға қатысты білім беру саласындағы өзекті мәселелер бастауыш сынып оқушыларының білім сапасын арттыруды көздейді.

Мақалада, бастауыш сынып оқушыларының критериалды бағалау жүйесі арқылы өзін-өзі бағалауы мен оқу-танымдық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі қарастырылған. Критериалды бағалау жүйесі арқылы бастауыш сынып оқушыларының білімге қызығушылығын оятып, белсенділігін арттырудағы мақсаттары мен міндеттері жүйелі нақтыланған.

Мақсаты. Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауы мен үлгерімі арасындағы байланысты анықтау.

Зерттеу әдістемесі мен әдістері. Зерттеу жүйелік, жеке, құндылық-әдіснамалық және белсенділік тәсілдеріне негізделген. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалау түрлері мен ұмтылыс деңгейі зерттеледі. Зерттеуге 107 оқушы қатысты. Анықтау кезеңінде бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалау деңгейінің диагностикасы жүргізілді. Оқыту кезеңінде когнитивтік, бағалау және бағалау компоненттерін жақсарту үшін бірқатар педагогикалық жағдайлар іске асырылды.

Түйін сөздер: критериалды бағалау, жиынтық және қалыптастырушы бағалау, өзін-өзі бағалау, дербес бағалау.

Амирова А.А.¹, Измагамбетова Р.К.²

¹Казахский Национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан

²Казахский Национальный женский педагогический университет
Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ САМООЦЕНКИ ДЕТЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА ОСНОВЕ КРИТЕРИАЛЬНОЙ ОЦЕНКИ

Аннотация

Актуальные вопросы в области образования, касающиеся национальных стандартов, учебников, технологий и методов обучения, оценки в образовательных программах, которыми руководствуются школы, чтобы они могли ответить на глобальные проблемы в стране, призваны повысить качество образования младших школьников.

В статье рассматривается проблема формирования самооценки и учебной познавательной компетентности младших школьников через систему критериальной оценивания. Через систему критериальной оценивания системно конкретизируются цели и задачи повышения активности и привития интереса к знаниям у младших школьников.

Цель. Целью этого исследования было изучение взаимосвязи между самооценкой и успеваемостью среди детей младшего школьного возраста.

Методология и методы исследования. В основе исследования лежат системный, личностный, ценностно-методологический и деятельностный подходы. Статья включает изучение типов самооценки младших школьников и уровня стремления. В исследовании приняли участие 107 школьников. На констатирующем этапе проводилась диагностика уровня сформированности самооценки младших школьников. На обучающем этапе был реализован ряд педагогических условий для улучшения когнитивного, оценочного и поведенческого компонентов.

Ключевые слова: критериальное оценивание, суммативное и формативное оценивание, самооценка, самостоятельное оценивание.

Amirova A.A.¹, Izmagambetova R.K.²

¹*Kazakh national pedagogical university named after Abai, Almaty, Kazakhstan*

²*Kazakh National women's teacher training university, Almaty, Kazakhstan*

FORMATION OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN SELF ESTEEM ON THE BASIS OF CRITERIA-BASED ASSESSMENT

Abstract

Topical issues in the field of education related to national standards, textbooks, technologies and teaching methods, assessments in educational programs that guide schools so that they can answer global problems in the country are designed to improve the quality of education of younger schoolchildren.

The article deals with the problem of the formation of self-esteem and educational cognitive competence of younger schoolchildren through a system of criteria assessment. Through the system of criteria assessment, the goals and objectives of increasing activity and instilling interest in knowledge in younger schoolchildren are systematically specified.

Goal. The purpose of this study was to study the relationship between self-esteem and academic performance among primary school children.

Methodology and methods of research. The research is based on systemic, personal, value-methodological and activity-based approaches. The article includes the study of the types of self-esteem of younger schoolchildren and the level of aspiration. 107 schoolchildren took part in the study. At the ascertaining stage, diagnostics of the level of formation of self-esteem of younger schoolchildren was carried out. At the training stage, a number of pedagogical conditions were implemented to improve cognitive, evaluative and behavioral components.

Keywords: criterion assessment, summative and formative assessment, self-assessment, self-assessment.

Кіріспе. Қоғамның өркендеп даму барысында болып жатқан өзгерістерге байланысты мемлекетіміздің білім беру стратегиясының мақсаты-жүйеленіп, дайын берген білімді, дағдыларды меңгеріп, қайталайтын емес, өзекті мәселені көре білетін, ой ұшқырлығы мен ізденімпаздық іс-әрекеті қалыптасқан, білімі мен біліктерін өмірдің өзгермелі жағдайына қарай оңтайлы пайдалана

алатын, өзін-өзі басқара алатын, өз-өзіне баға бере алатын, танымдық дербестігі жоғары деңгейдегі тұлға тәрбиелеу болып айқындалған.

Елімізде жаһандық проблемаларға жауап бере алатындай деңгейде мектептердің басшылыққа алатын білім беру бағдарламасындағы ұлттық стандарттарға, оқулықтар, оқыту технологиялары мен әдістеріне бағалауға қатысты білім беру саласындағы өзекті мәселелер бастауыш сынып оқушыларының білім сапасын арттыруды көздейді.

Критериалды бағалауда оқушының қаншалықты білім алғандығы емес, оның алған білімін өмірлік тәжірибеде қаншалықты пайдалана алатындығы маңызды болмақ. Ал біздің еліміздегі білім жүйесінде басым жағдайда оқушылар өздерінің алған теориялық білім деңгейімен бағаланып, сонымен ғана шектеліп келгені белгілі. Осы орайда оқушы білімін критериалды бағалау – педагогтарға нақтылық алып келетін бірден-бір жүйе. Бағалаудың осы түрінің артықшылықтарына, келесі ерекшеліктерді жатқызуға болады:

- оқушылар олардың алдына қойылатын мақсаттарды нақты біледі;
- оқу барысында қандай дескрипторлар іске асырылуы қажет екендігін түсінеді, дескрипторларға сәйкес өздерінің оқу үдерісіндегі кемшіліктерін анықтай алады;
- сонымен қатар, «талпынады» бағаларының қойылынуына сәйкес тақырыптарға көбірек назар аударуға тырысады.

Оқыту нәтижелерін бағалау оқыту мен оқу үдерісінің маңызды дидактикалық кезеңдерінің бірі білім сапасын арттыруға елеулі әсер етеді. Бастауыш сынып оқушыларының оқу жетістіктерін үнемі қадағалаумен бірге әр кезеңде оқушылар оқу табыстылығын бағалаудың өзіндік тәсілдеріне сүйене отырып, олардың жетістікке жету жолындағы жеңген қиындықтарын саралап, түсіндіру қажет. Сонда ғана оқушылардың жаңа білімді меңгеруге деген қызығушылық сезімі оянып, жеткен табысына қуана отырып, одан ары ізденуіне шабыттандырылады.

Педагогикалық сөздікте: өзін-өзі бағалау анықтамасы ол өзін-өзі тану үдерісі ретінде түсіндіріледі, оның әлеуеті және нақты қасиеттері, жеке, зияткерлік сипаттамалары, мінез-құлқ белгілері, басқа адамдармен қарым-қатынасы арқылы айқындалады [1]. Бұл бастауыш сынып оқушыларының өзіне деген сенімін қалыптастыруға, олардың даму болашағын көруге және білім беру үдерісіне белсенді қатысуға әсер етеді. Оқу үлгерімі бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауына әсер етеді [2]. Сондықтан бұл үдерісті дұрыс ұйымдастыру және ынталандыру, сондай-ақ оған бастауыш сынып оқушыларын белсенді тарту өте маңызды.

Жеке тұлғаның өзін-өзі бағалауы оның қалыптасуының әр кезеңінде өз ерекшеліктеріне сай анықталады, бірақ бастауыш сынып оқушыларының жасы өзін-өзі бағалаудың сезімтал кезеңі болып саналады. Алайда, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшелігі педагогикалық қолдау мен өзін-өзі бағалауды ынталандыруға мұқтаж екенін атап өткен жөн [3]. Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауы баланың өз іс-әрекетін, зияткерлік қабілеттерін және қиындықтарды жеңу қабілетін көрсетумен сипатталады [4]. Бұл оқушының мінез-құлқында, оқу үдерісінде, сондай-ақ оның әлеуметтік бейімделуінде көрінеді. Осыған байланысты қазіргі қоғам сұранысынан туындап отырған бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауын критериалды бағалау негізінде қалыптастыру жүйесі теориялық тұрғыда зерттелуі мен білім мазмұнының жаңартылуына сәйкес оларды меңгеру мәселесі және практикалық тұрғыдан қажеттігі мен әдістемелік жағынан қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі арасындағы қарама-қайшылықтардың нәтижесінде халықаралық бағалау жүйесінің өзектілігі айқындалады. Осы мақсатта ғылыми жұмыстың бастауыш сынып оқушыларының бағалау дербестігін критериалдық жүйе негізінде қалыптастыру мәселесінің көтерілуі зерттеудің өзектілігін айқындайды.

Мақаланың мақсаты:

- критериалды бағалау жүйесі арқылы өзін-өзі бағалауды қалыптастыру ерекшеліктеріне теориялық талдау жүргізу;
- өзін-өзі бағалау компоненттерінің деңгейін арттыруға ықпал ететін педагогикалық жағдайларды тексеру;
- бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауын қалыптастыру ерекшеліктерін зерттеу.

Материалдар мен әдістер. "Мен-тұжырымдамасының" қондырғылар жиынтығы ретінде ерекшелігі-бұл жағдайда объект тасымалдаушының өзі болып табылады. Өзін-өзі басқарудың арқасында өзін-өзі елестетуге байланысты барлық эмоциялар мен бағалар күшті және тұрақты ықпал етеді. О.В. Буренкова мен А.А. Подтуркин өзін-өзі бағалаудың үш негізгі түрін анықтады: төмендетілген және жоғары бағаланған [8]. Д. Колубинский және т.б. ғалымдар жоғары және төмен

өзін-өзі бағалау норма емес, бірақ егер сіз оларды бір-бірімен салыстыратын болсаңыз, өзін-өзі бағалауы бастауыш сынып оқушыларында өздерін құрдастарына қарағанда төмен және жоғары бағалайды»- деп тұжырымдаған болатын [9].

"Өзін-өзі бағалау" ұғымының мәнін анықтау үшін, бастауыш сыныптың білім беру үдерісінде оны жоғарылату мәселесін анықтап алуымыз қажет. Философиялық сөздікте "өзін-өзі бағалау" ұғымы өзін-өзі танумен байланысты және "адамды өзінен және объективті әлемнен оқшаулау, әлемге деген көзқарасын, өзін-өзі, іс-әрекетін, ойлары мен сезімдерін түсіну және бағалау" ретінде тұжырымдалған [10, 11]. Психологиялық тұрғыдан алғанда, өзін-өзі бағалау "мен-тұжырымдамамен" анықталады, ол салыстырмалы түрде тұрақты, аз немесе аз саналы, адамның өзі туралы идеяларының ерекше жүйесі ретінде тәжірибеде қолданылады, соның негізінде ол басқа адамдармен қарым-қатынас жасайды және өзіне қатысты болады [4, 5]. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, бұл категория адамның өзін қоғамның мүшесі ретінде тануы, оның сыртқы әлеммен, басқа адамдармен қарым-қатынасы, оның іс-әрекеттері мен ойлары, сезімдері, сонымен қатар әр түрлі жеке қасиеттері ретінде анықталады [6, 7]. Біздің зерттеуіміз үшін "Мен-тұжырымдама" құрылымында жеке адамның өзіне деген көзқарасы арқылы өзін-өзі бағалауды анықтадық және ол үш компоненттен тұрады [9].

Э.Меланд танымдық іс-әрекеттегі өзін-өзі бағалаудың рөлін зерттеген [12], Х.Яратан және Р.Ючесойлу [13] бастауыш сынып оқушыларының зияткерлік қабілеттеріне ерекше мән беретінін көрсетті; басқалардың бұл қабілеттерін бағалауы әрқашан үлкен алаңдаушылық тудырады. Сондықтан, балаға өзін - өзі бағалауды арттыруға көмектесу үшін оған оқу қабілетін-шынайы оқу міндеттерін көруге және оларды шешудің ең жақсы тәсілдерін табуға үйрету керек. А.Соллуссия: «өзін-өзі бағалау көбінесе тек нәтижелерге негізделеді. Бұл бастауыш сынып оқушыларын кез-келген уақытта өз іс-әрекеттерін басқаруға, оларды дұрыс бағалауға және жұмыстың әр кезеңіне, оның кез-келген аралық нәтижелеріне мұқият болуға үйрету керек дегенді білдіреді. Бұл мектептегі жетістіктерге әсер етуді бәсеңдетпейді, бұл өзіне сенімсіз оқушының өзін-өзі бағалауы үшін жаңа негіз жасайды» деп тұжырымдайды [14].

Манна-Уитни U-тесті-бұл екі үлгінің арасындағы айырмашылықты кез-келген сапалы өлшенетін белгі деңгейінде бағалау үшін қолданылатын параметрлік емес статистикалық тест екенін атап өтті. Өлшем мәні неғұрлым аз болса, үлгілердегі параметр мәндерінің арасындағы айырмашылықтар соғұрлым үлкен болады. Уилкоксонның T-тесті қайта өлшеу нәтижесінде алынған эксперименттік мәліметтерді қолдана отырып, екі шарт арасындағы айырмашылықты бағалауға арналған. Уилкоксон критерийі айырмашылықтардың белгісінен немесе бағытына қарамастан, олардың абсолютті мәні бойынша ең кішіден ең үлкеніне дейін саралануын талап етеді [15-17].

Y.Wang өзінің әдіснамалық стратегиясында өзіндік тұжырымдаманың ерекшелігі оның жеке элементтерінің сипаттамасымен ғана емес, сонымен бірге олардың өзара байланысының сипатымен де анықталады деп талап етеді [18]. Сонымен қатар, «ата-аналар мен оқушылардың бірлігі, өзін-өзі бағалау және академиялық жетістіктер: бастауыш сынып оқушылары арасындағы ұзақ мерзімді қатынастар» деп аталатын жұмыста авторлар өзіндік тұжырымдаманың негізгі көрсеткіштері: өзін-өзі бағалау ерекшеліктері, субъективті бағылау деңгейі, жұптық бағалау деңгейі, созылмалы ішкі жеке қақтығыстардың болуы немесе болмауын дәлелдеп көрсеткен. К.М.Ким кәсіби дайындық үдерісінде болашақ практикалық психологтардың жеке басының жағымды өзіндік тұжырымдамасын қалыптастыру ерекшеліктерін қарастырды, оның барысында зерттеушілер әр адамның өзін-өзі тану қабілеті бар екенін анықтады [19]. "Солтүстік Еуропаның төрт еліндегі жасөспірімдер арасындағы жалғыздық, психикалық әл-ауқат және өзін-өзі бағалау арасындағы байланыс" атты жұмыста зерттеп көрсетті.

Н.Лайра: «өзін-өзі бағалауға факторлардың екі тобы әсер етеді-сыртқы және ішкі. Сыртқы ортаға әлеуметтік орта, басқа адамдардың бағалауы, әрекетсіздіктегі жетістіктер мен сәтсіздіктер, тұлғааралық қатынастардың ерекшеліктері жатады; ішкі - жеке психологиялық қасиеттер мен жеке қасиеттер. Олардың арасында алаңдаушылық, талап деңгейі, интроверсия, экстраверсия, құндылық бағдарлары, мінез-құлық пен темперамент екпіндері бар» деп атап өтті [20].

Критериалды бағалау-бұл оқушылардың оқу қабілетін қалыптастыруға ықпал ететін, білім беру үдерісінің барлық қатысушыларына білім беру мақсаттары мен мазмұнына сәйкес келетін нақты анықталған, ұжыммен жасалған, алдын-ала белгілі критерийлермен оқушылардың академиялық жетістіктерін салыстыруға негізделген бағалау үдерісі. Өзін-өзі бағалау, бастауыш сынып оқушысының жеке басы мен жеке қасиеттері емес, сонымен қатар жұмысы бағаланады (жұмыс жылдамдығы, есте сақтау, назар аудару, қабылдау). Екіншісі бастауыш сынып оқушыларының

жұмысы басқа оқушылардың жұмысымен тікелей салыстырылмайды, бірақ стандартпен төмендегідей жұмыс үлгісінде талданады:

– критерийлер (бағалау әрбір оқушыға түсінікті, олармен бірлесіп әзірленген критериалды бағалау жүйесіне негізделген);

– өзін-өзі бағалаудың басымдығы (оқушының өзін-өзі бағалауы мұғалімнің бағалауынан бұрын басымдыққа ие болуы керек);

– икемділік және вариативтілік (бағалау оқытудың тиімділігін зерделеу үшін әртүрлі рәсімдер мен әдістерді пайдалануды, оқытудың жеке және топтық, ұжымдық нәтижелерін зерделеуді көздейді);

– мониторинг және бағалау үдерісінің табиғилығы (бағалау стресс пен алаңдаушылық тудырмайтын, оқушылар үшін қолайлы жағдайда жүргізіледі).

Критерийлерге негізделген бағалау үшін қорытынды және қалыптастырушы баға қолданылады. Өзін-өзі бағалауды қалыптастыру үшін өзін-өзі бағалау мен өзара бағалауды қамтитын қалыптастырушы бағалау маңызды, өйткені ол баланың оқу үдерісін реттейді.

Қатысушылар. Зерттеуге екі мектеп қатысты: № 95 жалпы білім беретін мектеп (эксперименттік топ 54 оқушы) және № 16 жалпы білім беретін мектеп (бақылау тобы 53 оқушы). Барлығы 107 оқушыдан тұрды.

Әдіс-тәсілдері. Зерттеуге негізделген әдіснамалық тәсілдер: жүйелік, аксиологиялық және белсенділік. Бұл зерттеуде келесі зерттеу әдістері қолданылды: тестілеу, статистикалық талдау, жалпылау.

Ғылыми ережелер және эксперимент жүргізу. Қалыптастырушы эксперименттен кейін бақылау топтарында айырмашылықтар бар-жоғын анықтау үшін біз Манн-Уитни u-тестін қолдандық. Уилкоксонның t-критерийі эксперименттік топта өзін-өзі бағалаудың қалыптасу деңгейлерінде өзгеріс бар-жоғын анықтау үшін қолданылды. Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауының жалпы деңгейі математикалық мәнін қолдана отырып есептелді (мәліметтер мәндерінің жиынтығында жиі кездесетін мән).

Сондай-ақ, келесі әдістер қолданылды: «редакторлық кеңес», «сөйлемді аяқтаңыз», «білім пирамидасы» және бағалау.

Құралдары: «бағдаршам», «символдар», «Сиқырлы сызғыштар», «нүктелер» және т. б.

Эксперимент үш кезеңнен тұрды: анықтау, қалыптастыру және бақылау. Жоғарыда анықтағанымыздай, бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауы үш компоненттен тұрады: танымдық, бағалау және мінез-құлық. Осыған сүйене отырып, біз олардың көрсеткіштерін анықтадық және оларды деңгейлер бойынша бөлдік.

Кесте – 1. Бастауыш сынып жасындағы оқушылардың өзін-өзі бағалау өлшемдері, көрсеткіштері және деңгейлері

Өлшем	Өзін-өзі бағалау деңгейлері		
	Төмен	Адекватты	Қайта бағалау
Когнитивтік құрауыш	Өзін-өзі бағалауға негізделген пікірлер	Терең және жан-жақты өзін-өзі бағалау	Өзін-өзі бағалау анықталады.
Бағалау компоненті	Өзіне деген теріс көзқарас	Сындарлы көзқарас	Асыра айту өз қабілеттері мен мүмкіндіктеріне шамадан тыс сенімділік
Мінез-құлық құрауыш	Жетістіктер деңгейі төмен	Талаптардың деңгейі жетістіктер деңгейіне сәйкес келеді	Талаптардың деңгейіне қарағанда жетістік деңгейі жоғары

Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауы үшін авторлар жасаған диагностикалық бағдарламаның критерийлері 3-кестеде келтірілген.

Кесте – 2. Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауына арналған диагностикалық бағдарлама

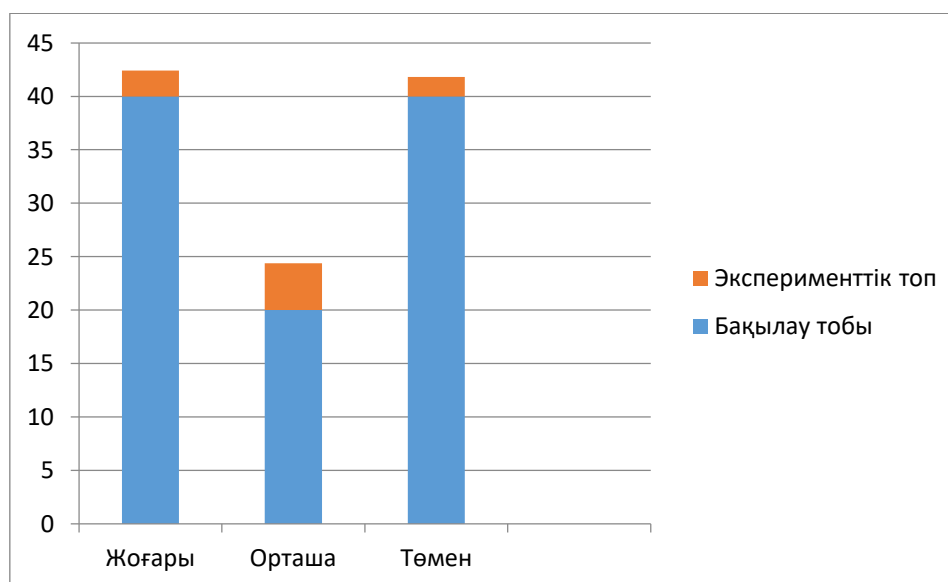
Өлшем	Диагностика әдісі	Зерттеу мақсаты және ерекшеліктері
-------	-------------------	------------------------------------

Танымдық компонент	«Мен кімін?» әдісі Р.С. Немова [10]	
Бағалау компоненті	Пирстің «оқушылардың өзіндік тұжырымдамасының шкаласы» әдістемесі	Баланың өзін-өзі бағалау ерекшеліктерін (өзіне деген жалпы көзқарас ретінде) және баланың басқа адамдар оны қалай бағалайтыны туралы түсінігін анықтаймыз.
Мінез-құлық компоненті	Харристің әдістемесі [11]	0-3 балл өзін-өзі бағалаудың төмендігі

Нәтижелері. Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі тану, өзін-өзі бағалауының қалыптасу ерекшеліктері өздеріне, ішкі әлеміне деген қызығушылықты оятып, оқушыларға тиімді өмір сүруді қамтамасыз ететін қасиеттер мен жеке қасиеттерді табуға, өз дамуының болашағын көре білуге көмектесті.

Әңгімелесулер, ойындар, тренингтер, оқушылардың жетістіктерін көрсету, оқушылардың академиялық және жеке жетістіктерін бағалау қабілетін көрсететін ашық сабақтар мен рефлексивті эсселер және т. б. арқылы жүзеге асырылды, бағалау үшін негіз ретінде қолданылады. Екінші қадам-оқушылардың сыныптастарының іс-әрекеттері мен нәтижелері туралы, сондай-ақ өз іс-әрекеттері туралы құнды пікірлерін ұсыну, мұғалімнің осы әрекеттерді бақылауы. Үшінші қадам-оқушылардың өз іс-әрекеттерін, мінез-құлқын, жеке қасиеттерін бағалау критерийлерін қалыптастыру қабілетіне бағытталған. Төртінші қадам-өзін-өзі бағалаудың сыртқы мотивтерінен ішкі мотивтерге көшу туралы болжам, бұл оқушылардағы оның деңгейінің жоғарылауын көрсетті. Осы мақсатқа жету үшін біз өзін-өзі бағалауды, проблемалық-диалогтық қарым-қатынасты, талдауды кезең-кезеңімен қалыптастыру алгоритмін қолдандық сәттілік/сәтсіздік себептері және т. б.

Зерттеудің айқындаушы кезеңінде жүргізілген тапсырмалар бойынша төмендегі диаграмма алынды.

Зерттеудің анықтаушы кезеңінің мәліметтерін алғаннан кейін, біз қалыптастырушы экспериментті бастамас бұрын екі бақылау тобының бірдей бастапқы деректері бар-жоғын анықтадық. Осы мақсатта біз Манн-Уитнидің u-тестін қолдандық және екі гипотезаны тұжырымдадық: Бірінші НБ – тақырыптар зерттеудің анықтау кезеңінде өзін-өзі бағалаудың қалыптасу деңгейлерінде ерекшеленбейді; Н-тақырыптар зерттеудің анықтау кезеңінде өзін-өзі бағалаудың қалыптасу деңгейлерінде айырмашылықтар бар.

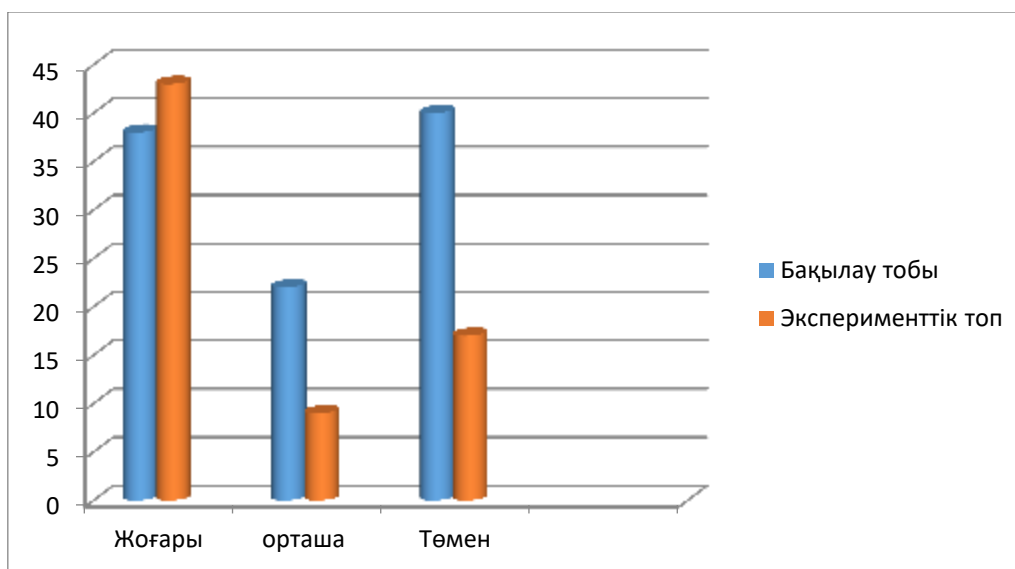
Алынған эмпирикалық мән кезінде $t_p < 0,01 = 1057$, $t_p < 0,05 = 1166$, мардымсыз аймақта орналасқан. Осылайша, гипотеза расталды НБ бақылау топтары зерттеудің қалыптасу кезеңінің

басында ерекшеленбейді. Алынған мәліметтер зерттеудің бақылау кезеңіндегі эксперименттің одан әрі тазалығын көрсетеді.

Қалыптастырушы эксперименттен кейін бақылау топтарында айырмашылықтар бар-жоғын анықтау үшін біз тағы да Манн-Уитни u-тестін қолдандық және бұл екі гипотезаны тұжырымдадық: НБ – пәндер қалыптастырушы эксперименттен кейін өзін-өзі бағалаудың қалыптасу деңгейлерінде ерекшеленбейді; Н1-тақырыптарда қалыптастырушы эксперименттен кейін өзін-өзі бағалаудың қалыптасу деңгейлерінде айырмашылықтар бар. Алынған зерттеудің эмпирикалық мәні (546,5), $U_{crit} p < 0.01 = 1057$, $U_{crit} P < 0.05 = 1166$, маңыздылық аймағында. Алынған нәтижелерді математикалық өңдеу Нj гипотезасының расталуын көрсетеді.

Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауын ынталандыру үшін педагогикалық жағдайлардың енгізілуіне қарамастан, эксперименттік топта екі пән өзін-өзі төмен бағалаумен қалды, педагогикалық эксперимент барысында алғашқы қорытынды мен байқау осы оқушылардың физиологиялық ерекшеліктері туралы айтады, ал екеуі де меланхолиялық темпераменттің басым түріне ие. Бақылау тобында өзгерістер шамалы, өзін-өзі бағалауды қалыптастыру деңгейлері бойынша позиция жоғарылаған деңгейге дейін, тек 8 балл нәтижесі бар, бір сынақ субъектінде, тиісінше 2, 16 балл деңгейін құрады.

Бастауыш сынып оқушыларында өзін-өзі бағалаудың қалыптасу деңгейі төменде көрсетілген диаграмма арқылы берілді.

Тәжірибелік топта өзін-өзі бағалаудың қалыптасу деңгейлерінде өзгеріс бар-жоғын анықтау үшін біз Уилкоксонның t-тестін қолдандық. Сонымен қатар, біз екі гипотезаны тұжырымдадық: эксперименттік топтың НБ пәндерінде қалыптастырушы эксперименттен кейін өзін-өзі бағалаудың қалыптасу деңгейлерінде айырмашылықтар жоқ; эксперименттік топтың Н1 пәндерінде қалыптастырушы эксперименттен кейін өзін-өзі бағалаудың қалыптасу деңгейлерінде айырмашылықтар бар. $T_{crit} p$ көмегімен алынған $temp$ (91) эмпирикалық мәні $< 0.01 = 397$, $T_{crit} p < 0.05 = 466$, маңыздылық аймағында. Осылайша, Н1 гипотезасы расталды – эксперименттік топтың субъектілері қалыптастырушы эксперименттен кейін өзін-өзі бағалаудың қалыптасу деңгейлерінде айырмашылықтар бар. Зерттеу нәтижелерін математикалық өңдеу эксперименттік топта ұсынылған педагогикалық жағдайларды жүзеге асырудың тиімділігін көрсетті.

Осылайша, эксперименттік топта педагогикалық шарттарды іске асыруды қамтитын қалыптастырушы эксперимент жүргізгеннен кейін: бастауыш сынып оқушыларын өзін-өзі тану процесіне қосу; оларды бағалау қызметіне және өзін-өзі бағалауға тарту; бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекетін критериалды бағалау, біз өзін-өзі бағалау деңгейінің мынадай нәтижелерін алдық - кіші оқушылар: төмен деңгей - 4 %; орташа деңгей – 79%, жоғары деңгей – 17 %. Эксперименттік топта нәтижелердің жақсы жаққа өзгеруінің айтарлықтай динамикасы байқалады: төмен деңгей 31%-ға төмендеді, жоғары деңгей 24%-ға төмендеді, ал орта деңгей 55%-ға өсті. Бақылау тобында нәтижелер

өзгеріссіз қалды, барлығы – 2%, сондықтан төмендетілген деңгей – 38% құрады; жоғары деңгей – 40% құрады; барабар деңгей – 22% құрады.

Талдау. Зерттеудің анықтаушы кезеңінде бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалау деңгейінің диагностикасы жүргізілді. Зерттеудің қалыптастырушы кезеңінде біз танымдық, бағалау және мінез-құлық компоненттерін жақсарту үшін бірқатар педагогикалық жағдайларды жүзеге асырдық. Бірінші педагогикалық шарт бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауының танымдық компонентінің деңгейін арттыруға бағытталған. Бұл оқушылардың өзін-өзі тану үдерісіне қосылуы, олардың өзін-өзі бағалау қызметіне саналы уәждемесін қалыптастыруға бағытталған. Бұл педагогикалық жағдай қағидаттар арқылы жүзеге асырылатын жеңілдетілген тәсілге негізделген: баланы сол қалпында қабылдау; оқушылардың дамуы үшін қауіпсіз кеңістік құру; қателіктердің алдын алу және көмек көрсету; оқуға деген ынтаны ынталандыру және шешім қабылдау кезінде іс-әрекеттерді таңдау еркіндігін беру қағидасы білім беру міндеттерін құрайды [22].

Г.Глотова мен А.Вильгельмнің пікірінше, бастауыш сынып оқушылары өзін-өзі бағалау оқытудың әсерінен қалыптасатынын және көбінесе мұғалімнің бағалауына байланысты екенін зерттеді [23]. С.Blodgett және J.D. Lanigan өзін-өзі бағалау мен бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекеті мен танымдық іс-әрекетінде қалыптасу деңгейі арасында байланыс орнатты [24]. Өз кезегінде, А.Н. Клюгер өзін-өзі бағалауды қалыптастыруда субъект өзін-өзі бағалауға сүйенетін негіздер ерекше маңызды екенін дәлелдеді, өйткені олар өзін-өзі бағалаудың сенімділік деңгейін өзін-өзі реттеу тетігі ретінде анықтайды [25].

Екінші педагогикалық шарт, бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалау компонентінің деңгейін арттыруға бағытталған. Бұл оқушылардың өзін-өзі бағалауға және рефлексиялық белсенділікке біртіндеп қатысуын қамтиды. Бұл шарт келесі қағидаларды қолдана отырып жүзеге асырылатын рефлексивті тәсілге негізделген: олардың әрекеттерін жүйелі талдау, интроспекция және өзін-өзі көрсету; эмоционалды-ерік әлеуетін жұмылдыру және оны басқару [26]. Үшінші педагогикалық шарт өзін-өзі бағалаудың мінез-құлық компонентін арттыруға бағытталған. Бұл сыныптағы критерийлер негізінде бағалау технологиясын белсенді қолдануды қамтыды [14, 15].

Г.А. Маго өзін-өзі бағалауды бастауыш сынып оқушыларының табысты іс-әрекетінің шарты ретінде зерттейді [27]. Зерттеуші өзін-өзі бағалаудың жеткіліксіздігін түзетуге болатындығын тәжірибе жүзінде дәлелдеді. К.Дрисколл мен М.Картер өзін-өзі бағалаудың дұрыс қалыптасуы жеке тұлғаның дамуындағы маңызды факторлардың бірі екенін атап өтті [28]. Т.Т.Лин: «өзін-өзі бағалауға деңгейі басқа адамдармен қарым-қатынасқа, жеке адамның белсенділігіне, оның ұжымға қатысуына, өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысына байланысты» деп тұжырымдады [29]. Л.Дейл өзін-өзі бағалаудың жеткіліксіздігі әртүрлі психосоматикалық және невротикалық аурулардың себебі деп санайды [30]. Бастауыш сынып оқушыларын бақылау мен өзін-өзі бағалауды қалыптастыру қажеттілігіне күмән келтірмейтіндігін атап өтті. С.Вуд «бастауыш сынып оқушысы өзін-өзі бағылау қажеттілігін неғұрлым тезірек түсінсе, соғұрлым жақсы болады», - деді [31].

Қорытынды. Зерттеу барысында өзін-өзі бағалау (мотивациялық, мазмұндық және іс-әрекеттік) компоненттерінің деңгейін арттыруға ықпал ететін үш педагогикалық жағдай, атап айтқанда: бастауыш сынып оқушыларын өзін-өзі тану процесіне қосу; оқушыларды өзін-өзі бағалау және рефлексивті әрекетке кезең-кезеңімен тарту; бастауыш сынып оқушыларының критериалды бағалауға қатысуы тестіленді. Эксперименттік жұмыстар мен деректерді математикалық өңдеу нәтижелері осы шарттардың тиімділігін көрсетті. $U_{crit} p < 0.01 = 1057$, $u_{crit} P < 0.05 = 1166$ кезінде алынған $u_{emp} (546.5)$ эмпирикалық мәні маңыздылық аймағында болады. Сонымен, алынған нәтижелерді математикалық өңдеу Н. гипотезасының расталуын көрсетеді. алынған эмпирикалық мән $T_{emp} (91)$ t критикалық мәні $p < 0.01 = 397$, t критикалық мәні $p < 0.05 = 466$ маңыздылық аймағында орналасқан. Осылайша, гипотеза расталды - эксперименттік топтың субъектілері қалыптастырушы эксперименттен кейін өзін-өзі бағалаудың қалыптасу деңгейлерінде оң өзгерістерді байқады. Біздің ойымызша, бұл диагностикалық бағдарламаның критерийлерін дұрыс таңдаумен, сондай-ақ зерттеу алгоритмінің сауатты құрылуымен байланысты.

Зерттеу нәтижелерін математикалық өңдеу эксперименттік топта ұсынылған педагогикалық жағдайларды жүзеге асырудың тиімділігін көрсетті. Бұл зерттеу бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауын қалыптастыру мәселесін толық шешуді талап етпейді және оны шешудің бір ғана нұсқасы болып табылады. Жинақталған теориялық және практикалық материал дамуды және жетілдіруді қажет етеді. Қосымша білім беру немесе білім беру қызметі контекстінде бастауыш

сынып оқушыларының өзін-өзі бағалауын қалыптастырудың балама әдістері мен технологияларын іздеу ерекше қызығушылық тудырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Calafell M. N., Carnicer J. G. Self-esteem in Alumnat de Primaria, from the instrumental ensemble practice. *Artseduca*. 2019; 24: 15-24. DOI: <https://doi.org/10.6035/Artse-duca.2019.24.2>
2. Померанцева т.а. қазіргі әлеуметтік-мәдени қоғамдағы жас оқушыларды әлеуметтендіру мен дараландырудың негізгі компоненттері. Минин университетінің хабаршысы. 2018; 5 (3): 3-18. (Орыс тілінде.)
3. Илалтдинова Е.Ю., Фролова С. В., Лебедева и. в. ұлы ұстаздардың ең жақсы қасиеттері: ұлттық және жалпыадамзаттық. Интеллектуалды жүйелер мен есептеулер саласындағы жетістіктер. 2018; 677: 44-52. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-67843-6_6
4. Маркова С.М., Седых Е.П., Цыплакова С.А., Полунин В.Ю. кәсіби педагогиканы ғылым ретінде дамытудың перспективалық бағыттары. Интеллектуалды жүйелер мен есептеулер саласындағы жетістіктер. 2018; 622: 129-135. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-75383-6_17
5. Могоддам М. ф., Валидад А., Рахшани Т., Ассарех М. оқушылардың өзін-өзі бағалауы және ана тәрбиесінің әртүрлі стильдері: кросс-зерттеу. Психиатрия және психотерапия мұрағаты. 2017; 19(1): 34-42. DOI: <https://doi.org/10.12740/APP/68160>
6. Ву Х.Ю., Хан Л.Х., Чжан Дж.Х., Ло С., Ху Дж.В., Сун к. физикалық белсенділіктің, отырықшы өмір салтының оқушылар мен жасөспірімдердің жалпы популяциясындағы денсаулыққа байланысты өмір сапасына әсері: жүйелі шолу. PLoS ONE. 2017; 12 (11): өнер. № e0187668. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0187668>
7. Ракнес С., Паллесен С., Химле Дж. А., Бьястад Дж. Ф., Вергеланд Г. Дж., Хоффарт А., Дайргров к., Хаугланд Б. С. М. мазасыз жасөспірімдердің өмір сапасы. Оқушылар мен жасөспірімдер психиатриясы және психикалық денсаулық. 2017 ;11 (1): № 33 мақала. DOI: <https://doi.org/10.1186/s13034-017-0173-4>
8. Буренкова О.в., Подтуркин А. А. психикалық осал оқушылардағы темпераментті объективті бағалау: олардың стресс деңгейін зерттеудегі рөлі. Оқушылар мен жасөспірімдер дамуының жаңа бағыттары. 2020; 169: 97-115. DOI: <https://doi.org/10.1002/cad.20330>
9. Колубински Д., Марино с., Никчевич А., құлбырау М. өзін-өзі бағалаудың метакогнитивті моделі. Аффективті бұзылулар журналы. 2019; 256: 42-53. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.05.050>
10. Немов Р. С. Психология = Психология. 3 томдық. Көлемі 3. Психодиагностика = Психодиагностика. М.: "ВЛАДОС" гуманитарлық баспа орталығы, 2001. 640 б. (орыс тілінде.)
11. Березин С.В., Лисецкий К.С. әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру технологиясы – МЭС психологтары мен әлеуметтік педагогтарына арналған әдістемелік құрал = әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру технологиясы. Самара заң институтының психологтары мен әлеуметтік мұғалімдеріне арналған әдістемелік құрал. Самара: Самара заң институты; 1999. 224 б. (орыс тілінде)
12. Меланд Э., Брейдаблик Х. Дж., Туен Ф., Самдал г. Б. дене проблемалары, дене салмағы, өзін-өзі бағалау және өзін-өзі бағалау ерте жасөспірімде өзара әсер етеді: ұзақ мерзімді когортты зерттеу. BMC Public Health. 2021; 21: № 496 мақала. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12889-021-10553>
13. Яратан Х., Ючешойлу Р. Өзін-өзі бағалау, мен-тұжырымдама, өзін-өзі сөйлесу және бесінші сынып оқушыларында маңызды басқалардың тұжырымдары: жынысы мен мектеп түріне байланысты айырмашылықтар. Процедура-Әлеуметтік және мінез-құлық ғылымдары. 2010; 2 (2): 3506-3518. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.543>
14. Обсессивті-компульсивті бұзылысы бар оқушылар мен жасөспірімдердің өмір сапасы: жүйелі шолу және мета-талдау. Нейропсихиатриялық аурулар және оларды емдеу. 2017; 13: 597-608. DOI: <https://doi.org/10.2147/NDT.S122306>
15. Сыздықбаева А.Д., Байназарова Ж.Б., Айтжанова Е.Н. болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дайындық үдерісінде зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру. Халықаралық білім беру зерттеулері. 2015; 8 (4): 200-209.
16. Хан Н., Коломбаева Ш., Карсыбаева Р., Набуова Р., Сыздықбаева А. болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу құзыреттілігін дамыту бағдарламасының тиімділігін бағалау. Халықаралық экологиялық және ғылыми білім беру журналы (IJESE). 2016; 11 (18): 12299-12316.
17. Дуалды оқыту жүйесі контекстінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық практикасын ұйымдастыру: Қазақстан тәжірибесі. Білім беруді басқару жөніндегі халықаралық журнал. 2018; 32 (5): 942-954.

Reference:

1. Calafell M. N., Carnicer J. G. *Self-esteem in Alumnat de Primaria, from the instrumental ensemble practice*. *Artseduca*. 2019; 24: 15-24. DOI:[https://doi.org/10.6035/Artse - duca.2019.24.2](https://doi.org/10.6035/Artse-duca.2019.24.2)
2. Pomeranseva t.a. qazirgi áleymettik-mádeni qogamdaǵy jas oqýshylardy áleymettendirý men daralandyrydyń negizgi komponentteri. *Minun ýniversitetiniń habarshysy*. 2018; 5 (3): 3-18. (Orys tilinde.)
3. Ilaltdinova E.Íy., Frolova S.V., Lebedeva I.V. uly ustazdardyń eń jaqsy qasietteri: ulıtyq jáne jalpyadamzattyq. *Intellektyaldy júeler men esepteýler salasyndaǵy jetistikter*. 2018; 677: 44-52. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-67843-6_6
4. Markova S.M., Sedyh E.P., Syplakova S.A., Polýnin V.Íy. kásibi pedagogikany ǵylym retinde damytydyń perspektivalyq baǵyttary. *Intellektyaldy júeler men esepteýler salasyndaǵy jetistikter*. 2018; 622: 129-135. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-75383-6_17
5. Mogaddam M. f., Validad A., Rahshani T., Assareh M. balalaryń ózin-ózi baǵalaýy jáne ana tárbiesiniń ártúrli stilderi: kros-zertteý. *Psihiatria jáne psihoterapia muraǵaty*. 2017; 19(1): 34-42. DOI: <https://doi.org/10.12740/APP/68160>
6. Vı H.Íy., Han L.H., Chjan Dj.H., Lo S., Hı Dj.V., Sın k.fizikalıyq belsendiliktiń, otyryqshy ómir salıtnyń balalar men jasospirimderdiń jalpy popylásiasyndaǵy densaılyqqa bailanysty ómir sapasyna áseri: júeli sholý. *PLoS ONE*. 2017; 12 (11): óner. № e0187668. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0187668>
7. Raknes S., Pallesen S., Himle Dj. A., Báastad Dj. F., Vergeland G. Dj., Hoffart A., Dair-grov k., Hayǵland B. S. M. mazasız jasospirimderdiń ómir sapasy. *Balalar men jasospirimder psihiatriasy jáne psihikalıyq densaılyq*. 2017 ;11 (1): № 33 maqala. DOI: <https://doi.org/10.1186/s13034-017-0173-4>
8. Býrenkova O.V., Podtýrkin A. A. psihikalıyq osal balalardaǵy temperamentti obektivti baǵalaý: olardyń stress deńgein zertteýdegi róli. *Balalar men jasospirimder damyńnyń jańa baǵyttary*. 2020; 169: 97-115. DOI: <https://doi.org/10.1002/cad.20330>
9. Kolybinski D., Marino S., Nikhevich A., Quldyray M. Ozin-ózi baǵalaıdyń metakognitivti modeli. *Afektivti buzylýlar jýrnaly*. 2019; 256: 42-53. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.05.050>
10. Nemov R. S. *Psihologia = Psihologia. 3 tomdyq. Kólemi 3. Psihodiagnostika = Psihodiagnostika. M.: «Vlados» ǵymanıarlyq baspa ortalyǵy, 2001. 640 b.*
11. Berezın S.V., Lisetski K. S. *Áleymettik daǵdılyardy qalyptastyryń tehnologiasy – MÁS psihologtary men áleymettik pedagogtaryna arnalǵan ádistemelik qural = áleymettik daǵdılyardy qalyptastyryń tehnologiasy. Samara zań institutyńnyń psihologtary men áleymettik muǵalimderine arnalǵan ádistemelik qural. Samara: Samara zań instituty; 1999. 224 b. (orys tilinde)*
12. Meland E., Breidablik H. Dj., Týen F., Samdal g. B. dene problemalary, dene salmaǵy, ózin-ózi baǵalaı jáne ózin-ózi baǵalaı erte jasospirimde ózara áser etedi: uzaq merzimdi kogortty zertteý. *BMC Public Health*. 2021; 21: № 496 maqala. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12889-021-10553>
13. Iaratan H., Iycheshoilı R. Ozin-ózi baǵalaı, men-tujyrymdama, ózin-ózi sóilesı jáne besinshi synyp oqýshylarynda mańyzdy basqalaryń tujyrymdary: jynysy men mektep túrine baulanysty aıyrmashylyqtar. *Prosedýra-Áleymettik jáne minez-qulyq ǵylymdary*. 2010; 2 (2): 3506-3518. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.543>
14. Obsessivti-kompýlsivti buzylısy bar balalar men jasospirimderdiń ómir sapasy: júeli sholý jáne meta-talday. *Neiropsihiatrialyq aıyrlar jáne olardy emdeı*. 2017; 13: 597-608. DOI: <https://doi.org/10.2147/NDT.S122306>
15. Syzdykbaeva A.D., Bainazarova J.B., Aıtjanova E.N. Bolashaq bastaıysh synyp muǵalimderiniń kásibi daıyndıq úderisinde zertteı quzyrettiligin qalyptastyryń. *Halyqaralyq bilim berı zertteıleri*. 2015; 8 (4): 200-209.
16. Han N., Kolombaeva Sh., Karsybaeva R., Nabyova R., Syzdykbaeva a. bolashaq bastaıysh synyp muǵalimderiniń zertteı quzyrettiligin damyty baǵdarlamasynyn tuimdiligini baǵalaı. *Halyqaralyq ekologialıyq jáne ǵylymi bilim berı jýrnaly (IJESE)*. 2016; 11 (18): 12299-12316.
17. Dýaldy oqytı júesi konteksinde bolashaq bastaıysh synyp muǵalimderiniń pedagogikalıyq praktikasyn uıymdastyryń: *Qazaqstan tájiribesi. Bilim berıdi basqarı jónindegi halyqaralyq jýrnal*. 2018; 32 (5): 942-954.